

УДК 330.131.7:336.748.12:33(477)

О. В. Шишкіна, кандидат економічних наук, доцент

А. Є. Корицька, студентка

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

РИЗИКИ, ЗАГРОЗИ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ІНФЛЯЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ У НЕСТАЦІОНАРНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Е. В. Шишкіна, кандидат экономических наук, доцент

А. Е. Корицкая, студентка

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

РИСКИ, УГРОЗЫ И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ИНФЛЯЦИОННОГО ПРОЦЕССА В НЕСТАЦИОНАРНОЙ ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ

Olena Shyshkina, PhD in Economics, Associate Professor

Anastasiia Korytska, student

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

RISKS, THREATS AND SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF INFLATION PROCESS IN AN UNSTABLE ECONOMY OF UKRAINE

У статті досліджено понятійно-категоріальний апарат інфляції, розглянуто основні етапи розвитку інфляційного процесу, узагальнено основні прямі та опосередковані показники, які дозволяють кількісно і якісно оцінити інфляційні процеси. Проаналізовано інфляційні процеси в Україні, визначено основні закономірності та тенденції розвитку інфляційного процесу, сформульовано основні проблеми, які спричинені інфляцією в соціальній, економічній та інших сферах національної економіки. Систематизовано основні ризики, що супроводжують інфляційні процеси, та визначено ключові загрози, спричинені інфляційними процесами для фізичних, юридичних осіб і держави. Запропоновано основні антиінфляційні заходи, які здатні мінімізувати негативний вплив ризиків і загроз на життєдіяльність економічних суб'єктів.

Ключові слова: інфляція; рівень інфляції; інфляційний процес; нестационарна економіка; ризики; загрози; антиінфляційні заходи.

В статье исследован понятийно-категориальный аппарат инфляции, рассмотрены основные этапы развития инфляционного процесса, обобщены основные прямые и косвенные показатели, которые позволяют количественно и качественно оценить инфляционные процессы. Проанализированы инфляционные процессы в Украине, определены основные закономерности и тенденции развития инфляционного процесса, сформулированы основные проблемы, вызванные инфляцией, в социальной, экономической и других сферах национальной экономики. Систематизированы основные риски, которые сопровождают инфляционные процессы, и определены ключевые угрозы, обусловлены инфляционными процессами для физических, юридических лиц и государства. Предложены основные антиинфляционные мероприятия, которые способны минимизировать негативное влияние рисков и угроз на жизнедеятельность экономических субъектов.

Ключевые слова: инфляция; уровень инфляции; инфляционный процесс; нестационарная экономика; риски; угрозы; антиинфляционные мероприятия.

The article investigates the conceptual-categorical apparatus of inflation, considers the main stages of the development of inflation process, and generalizes the main direct and indirect indicators, which allow conducting quantitative and qualitative analysis of inflation processes. The inflation processes in Ukraine have been analyzed, the main regularities and trends of the inflation process have been determined, the main problems, caused by inflation, in the social, economic and other spheres of the national economy have been formulated. The main risks that accompany inflation processes have been systematized and the key threats caused by inflation processes for individuals, legal entities and the state have been identified. The main anti-inflationary measures that can minimize the negative impact of risks and threats on the livelihoods of entities have been proposed.

Keywords: inflation; inflation rate; inflation process; unstable economy; risks; threats; anti-inflationary measures.

Постановка проблеми. Нестабільна економіка та затяжні кризові явища, що спостерігаються в національній економіці, породжують численні проблеми в соціально-економічній сфері розвитку країни та мають свою специфіку й особливості прояву. Інфляція знецінює грошові заощадження юридичних і фізичних осіб у будь-яких фінансових установах, знижує купівельну спроможність усіх верств населення, підвищує соціальну напругу в суспільстві та є підґрунтям розростання таких негативних процесів, як зростання прихованого і явного безробіття, зубожіння населення, зростання соціальних, демографічних та інших ризиків. Усі ці процеси негативно впливають на кредитно-грошову систему та міжнародне економічне

становище країни на світовому фінансовому, страховому, валютному та інших ринках. Зазначені проблеми спричиняють низку ризиків і загроз соціальної, економічної, фінансовій, інноваційній та інвестиційній безпеці держави.

З огляду на це не можна залишати поза увагою наслідки та ризики інфляційних процесів, адже інфляція є однією з найгостріших проблем розвитку України загалом. Унаслідок прогресії інфляції відбувається знецінення результатів праці, зменшення вартості вкладень коштів фізичних та юридичних осіб, перешкоджання сталому соціально-економічному розвитку України. Тому актуальність проблеми дослідження впливу інфляції на розвиток соціально-економічних процесів, розробка заходів запобігання розгортанню кризових явищ в умовах сьогодення не викликає заперечень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності інфляції як економічної категорії, аналізу й оцінці певних аспектів розвитку інфляційних процесів, причин і наслідків інфляції присвячені роботи таких вітчизняних і закордонних науковців, як А. Безкровний, П. Гайдуцький, А. Гальчинський [1], А. Даниленко [9], П. Єщенко, Р. Кембелл, Дж. Кейнс [10], М. Коваль, Ф. С. Мишкін [7], Т. Ковальчук, С. Кораблін, С. Олійник, О. Петрик, В. Попов, П. Порошенко, В. Прісняков, А. Ревенко, М. Савлук [13], С. Фішер, А. Щербак [2]. Основоположниками досліджень у цій сфері стали Дж. М. Кейнс [10] та М. Фрідман [8], завдяки яким проблеми інфляції отримати не тільки теоретичні, а і прикладні аспекти.

Складність і суперечливість інфляції дозволяє розглянути різні аспекти впливу цього явища на соціально-економічний розвиток країни загалом, а також фізичних і юридичних осіб зокрема. Так, заслуговує на увагу погляди А. Щербака, який вбачає причини інфляції в несприятливих умовах господарювання, бюрократизмі, монополізації економіки [1], та М. Россі, який вивчав взаємозв'язок інфляційних процесів і рівня цін, а також питання інертності рівня цін в умовах нестационарної економіки України [3]. Розглядаючи питання інфляції, і, зокрема, аспекти її планування, збалансування і прогнозування, більшість науковців зважали можливість розгортання «інфляційної спіралі» та враховували рівняння регресії [4] та криву Філіпса [5].

Окремим питанням ризиків і загроз, що супроводжують інфляційні процеси, присвячені роботи таких дослідників, як Р. Глен Габбард [6], В. С. Марцин [12], М. І. Савлук [13], П. В. Круш [14], Я. А. Жаліло [15].

Дослідження значної кількості публікацій, присвячених вивченню впливу інфляції на соціально-економічний розвиток країни, процеси функціонування і розвитку суб'єктів господарювання, формування і використання доходів фізичних і юридичних осіб, доводить складність і багатогранність зазначеної проблеми, що є підґрунтям виділення невирішених науковцями питань, пов'язаних із зазначеною проблемою.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на зростання наукового інтересу до проблем, що спричинені інфляційними процесами, та мінімізації їхніх негативних наслідків для економічних суб'єктів, низка питань досі не отримала належного розгляду в науковій літературі. До таких малорозглянутих питань можна віднести дослідження взаємозв'язку інфляції, ризиків і загроз та їх прояву в національній економіці. Ці обставини дають можливість сформулювати мету й завдання цієї наукової статті.

Метою статті є дослідження сутності інфляції як економічної категорії, проблем та специфіки інфляційних процесів в Україні, виявлення основних причинно-наслідкових зв'язків розвитку інфляційного процесу та особливості застосування інструментів антиінфляційної політики для запобігання й нейтралізації негативних наслідків, ризиків і загроз.

Реалізація поставленої мети потребує формулювання і вирішення низки окремих завдань. До таких завдань, на нашу думку, доцільно віднести:

- дослідження сутності інфляції як економічної категорії;
- визначення основних факторів, що спричиняють інфляційні процеси;

- виявлення, аналіз і оцінка основних форм прояву інфляції та її соціально-економічних наслідків;

- узагальнення основних напрямків подолання негативних наслідків інфляції, ризиків і загроз з урахуванням іноземного й вітчизняного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що знецінення грошей, зростання цін та інші процеси пов'язані з інфляцією відомі в історії людства багато століть, сам термін «інфляція» (від лат. *inflatio* – здуття або набухання) уперше почали вживати в Північній Америці у 70-х роках XIX ст. після Громадянської війни 1861–1865 рр., а в економічній літературі він уперше був застосований тільки на початку XX століття у Великобританії та Франції.

Потужні соціально-економічні кризи XX століття, відомі приклади гіперінфляції та їхній руйнуючий вплив на економіку країн світу підвищив інтерес науковців і практиків до проблем інфляції та зумовив необхідність розроблення антиінфляційної політики, що неможливо без розуміння сутності цього поняття як економічної категорії. З урахуванням цього вважаємо доцільним розглянути трактування цієї дефініції в законодавчих актах і науковій літературі (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення терміна «інфляція» різними авторами

Автор	Визначення інфляції	Джерело
Івасів Б. С.	процес знецінення грошей унаслідок надмірної емісії та переповнення каналів обігу грошовою масою	[25, с. 199]
Завадський Й. С.	порушення процесу загального відтворення, що проявляється у переповненні сфери обігу грошовими знаками понад реальні потреби та в їх знеціненні	[26, с. 118]
Загородній А. Г., Вознюк Г. Л.	знецінення паперових грошей, що супроводжується зростанням цін на товари та послуги	[28, с. 241]
Дяків Р.	знецінення грошей, що проявляється у формі підвищення цін на товари першої необхідності та послуги зумовленого не підвищенням їхньої якості, а зниженням валютного курсу; зниження реальної заробітної плати	[29, с. 258]
Михайловська І. М., Ларіонова К. Л.	знецінення грошей внаслідок надмірного зростання їх маси в обороті, що виявляє себе через зростання цін	[30, с. 129]
Мочерний С. В.	процес знецінення грошей, внаслідок перевищення кількістю грошових знаків, які перебувають в обігу, сум цін товарів та послуг, що виявляється в їх зростанні	[31, с. 684]
Савлук М. І.	тривале і швидке знецінення грошей унаслідок надмірного зростання їх маси в обороті	[13, с. 193]
Щетинін А. І.	порушення грошового обігу, що виявляється в переповненні грішми сфери обігу	[33, с. 164]

Джерело: складено авторами на основі [13; 25; 26; 28–31; 33].

Глосарій банківської термінології НБУ визначає інфляцію як «тривале зростання загального рівня цін, що відображує зниження купівельної спроможності грошової одиниці» [35]. Словник української мови тлумачить її як «...надмірне проти потреб товарообігу збільшення кількості паперових грошей і швидке їх знецінення» [34, с. 42].

На нашу думку, одним із найбільш точних визначень є визначення доктора економічних наук В. Д. Базилевича, який розуміє під інфляцією стійке і відчутне зростання цін, яке виникло внаслідок того, що значна частина грошової маси виявилась не забезпеченою економічними благами [27].

Ретроспективні дослідження інфляційних процесів в Україні та інших країнах світу дозволили виявити певні спільні та відмінні риси, притаманні цьому явищу. Незважаючи на мінливість форм і меж інфляційного процесу та відмінність у їх інтерпретації залежно від характеру інфляції в тій чи іншій країні, у структурі цього процесу можна виділити три загальні етапи (рис. 1).

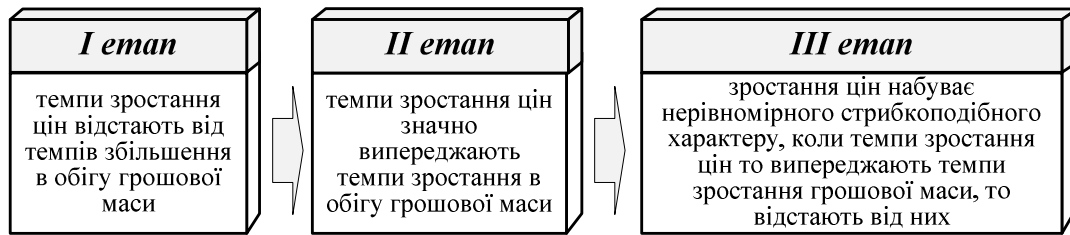

Рис. 1. Етапи розвитку інфляційного процесу

Джерело: складено авторами на основі [21; 23; 32, с. 220-221].

Інфляція спричиняє стихійний перерозподіл доходів між соціальними групами населення, знижує матеріальні стимули до праці, зумовлює зниження інвестиційної привабливості і, як наслідок, скорочення інвестицій та низький рівень запровадження інновацій, загальмовує науково-технічний прогрес, послаблює зовнішньоекономічні позиції країни, зменшує конкурентні можливості на світовому ринку, негативно позначається на рівні економічної та фінансової безпеки.

Аналіз і оцінювання інфляційних процесів в Україні можна провести за допомогою відповідних прямих та опосередкованих показників. До прямих показників, які дозволяють надати кількісну оцінку інфляції, відносять індекс споживчих цін, індекс виробничих цін, дефлятор ВВП (індекс цін) та індекс інфляції (рис. 2).

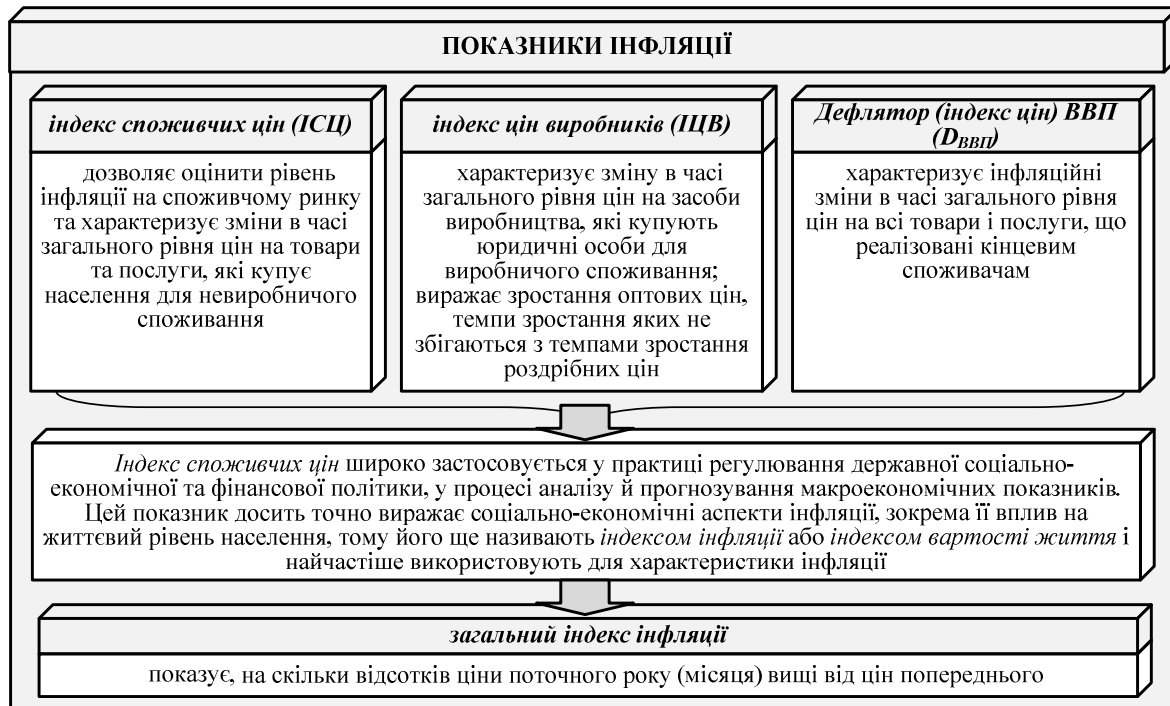

Рис. 2. Показники інфляції

Джерело: складено авторами на основі [32; 35; 36].

Дослідити вплив інфляційних процесів на соціально-економічний розвиток країни можна також за допомогою низки опосередкованих макроекономічних показників, до яких доцільно віднести коливання валютного курсу, зміни зовнішнього і внутрішнього державного боргу, співвідношення номінальної й реальної заробітної плати, рівень номінального і реального ВВП.

Валютний курс являє собою ціну національної грошової одиниці, яка виражена в грошовій одиниці іншої держави [35]. Зовнішній борг є частиною державного боргу, яка підлягає сплаті у валюті, іншій ніж гривня, і визначається на певну дату як різниця між сумою державних зовнішніх запозичень (прийняття зобов'язань) та сумою платежів з погашення державного зовнішнього боргу станом на певну дату, у тому числі операції на цю дату [37].

Реальний ВВП – це загальний обсяг виробництва, який вимірюється в постійних (незмінних, базових) цінах, (приймається за базу), тобто на величину цього показника впливає лише зміна обсягів виробництва [38]. Номінальний ВВП являє собою загальний обсяг виробництва, який вимірюється в поточних цінах, тобто в цінах, що існують на момент виробництва [38].

Номінальна й реальна заробітна плата – показники, що дозволяють проаналізувати купівельну спроможність населення. Ці показники визначають можливості споживачів розрахуватись за продукцію і визначають їхню здатність купувати товари другої необхідності та предмети розкоші. Від динаміки цих показників залежать спроможність товаровиробників своєчасно отримувати дохід, оновлювати свої виробничі потужності, запроваджувати виробництво нових видів продукції.

Номінальна заробітна плата – це сума грошей, яку отримує працівник за виконання роботи [38], а реальна заробітна плата – це сукупність товарів і послуг, які може придбати працівник за отриману ним номінальну заробітну плату [38].

Використовуючи вищенаведені показники проведемо аналіз інфляційних процесів у нестационарній економіці України.

Досліджуючи особливості інфляції в окремих країнах світу, можна зробити висновок про суттєву неоднорідність та певну циклічність у динаміці інфляційних процесів (табл. 2, рис. 3).

Таблиця 2

Рівень інфляції в окремих країнах світу у 2013–2017 рр.

Країна	Рік				
	2013	2014	2015	2016	2017
Англія	2,00	0,55	0,23	1,6	2,94
Казахстан	4,90	7,54	13,53	8,29	7,22
ЄС	2,31	0,99	0,31	0,08	0,98
Росія	6,45	11,36	12,91	5,38	2,52
США	1,5	0,76	0,73	2,07	2,12
Україна	0,50	24,87	45,31	12,36	13,67
Білорусь	16,46	16,22	11,97	10,58	4,59
Китай	2,51	1,60	1,70	2,10	1,40
Японія	1,61	2,38	0,19	0,19	1,11

Джерело: складено авторами на основі [17; 19].

Рис. 3. Динаміка рівня інфляції в Україні у період 2000–2018 рр.

Джерело: складено авторами на основі [19, 20]

За результатами аналізу рівня інфляції (табл. 2) можна зазначити, що Україні в зазначений період наявний один із найбільших рівнів інфляції, пік якої припадає на 2015 рік. Проте спричинена така інфляція об'єктивними причинами і форс-мажорними обставинами (зокрема втрата частини території через анексію та виробничого потенціалу на окупованих територіях, ведення військових дій на Сході України) тощо (рис. 3). Якщо дослідити, які явища і процеси в соціально-економічному становищі

країн світу збігаються з інфляційними сплесками, то треба зазначити, що суттєві прискорення темпів інфляції були пов'язані з певними політичними подіями, розпадом держав, а отже, зі змінами кордонів, паливно-енергетичними кризами, підвищенням цін на продовольчі продукти, у тому числі зумовлені природними катастрофами та іншими чинниками зовнішнього і внутрішнього середовища.

Зазначені відмінності в темпах інфляції в представлених країнах світу (табл. 2) свідчать про наявність специфічних особливостей, притаманних кожній економічній системі, які пов'язані з умовами відтворювального процесу, застосуванням економічних або адміністративних методів управління та регулювання, практикою ціноутворення, рівнем доходів громадян та їхньою купівельною спроможністю, проведенням зваженої монетарної політики, своєчасним застосуванням антиінфляційної політики.

Прискорення й уповільнення інфляційних процесів у країнах світу, їх нерівномірність та певна циклічність розвитку спричинюється як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. У свою чергу, різноманіття факторів внутрішнього і зовнішнього середовища впливає на різновиди інфляції.

До зовнішніх чинників інфляційного процесу відносять:

- розвиток глобалізаційних та інтеграційних процесів, які здатні посилити значення інших факторів (наприклад, зростання цін на світових ринках, підвищення цін на імпортовані товари, сировину та матеріали тощо) на інфляцію;
- девальвацію національної валюти, що спричиняє зростання цін на імпортовані товари, запасні частини, комплектуючі й обумовлює додаткову емісію грошової маси;
- скорочення надходжень від експортно-імпортних операцій;
- від'ємне сальдо від зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Внутрішні чинники інфляції зумовлені безпосередньо соціально-економічним і політичним станом країни. Основними такими факторами є:

- збільшення бюджетного дефіциту, спричиненого фінансово-економічними кризами, особливо властивими нестационарній економіці, зростанням витрат спрямованих на підтримку обороноздатності й забезпечення військових потреб, структурною незбалансованістю економіки, зниженням ефективності функціонування окремих галузей, у тому числі за рахунок низького рівня впровадження інновацій, безконтрольним зростанням інших витрат із бюджету та іншими факторами. Покриття бюджетного дефіциту відбувається за рахунок внутрішніх і зовнішніх позик, які формують державний борг країни, за допомогою скорочення валютних резервів центрального банку, шляхом емісії грошей, що призводить до зростання грошової маси і, відповідно, до інфляції;

- зростання інфляційних очікувань результатом чого є збільшення обсягу витрат як фізичних, так і юридичних осіб. Такі витрати пов'язані з бажанням економічних суб'єктів захистити свої заощадження від знецінення, при цьому товаровиробники (продавці) продукції намагаються загальмовувати продаж товару, бажаючи продати його пізніше за вищою ціною, що може утворити дефіцит на ринку та спричинити виникнення ажіотажного попиту, що також здатне вплинути на зростання цін;

- недостатній розвиток конкурентних відносин і високий рівень монополізації економіки, унаслідок чого відбувається диктат цін товаровиробників, і, як наслідок, стимулювання інфляції пропозиції;

- кредитна експансія, яка викликає емісію безготівкових грошей і пов'язана з кредитуванням економіки в обсягах, що перевищують рівень її потреб.

До того ж проведені дослідження дозволили виявити притаманні сучасній інфляції, незалежно від країни спостереження, деякі особливості. Зокрема, якщо раніше інфляція носила переважно локальний характер, то тепер – всеосяжний (глобальний), якщо раніше інфляції був властивий періодичний характер, то нині – затяжний, хронічний, якщо інфляційні процеси раніше виникали і розвивались переважно під впливом грошових факторів, то сьогодні – грошових і негрошових.

Вплив грошових факторів на рівень інфляції можливо дослідити за допомогою аналізу й оцінки зміни цін виробників і цін споживачів (рис. 4).

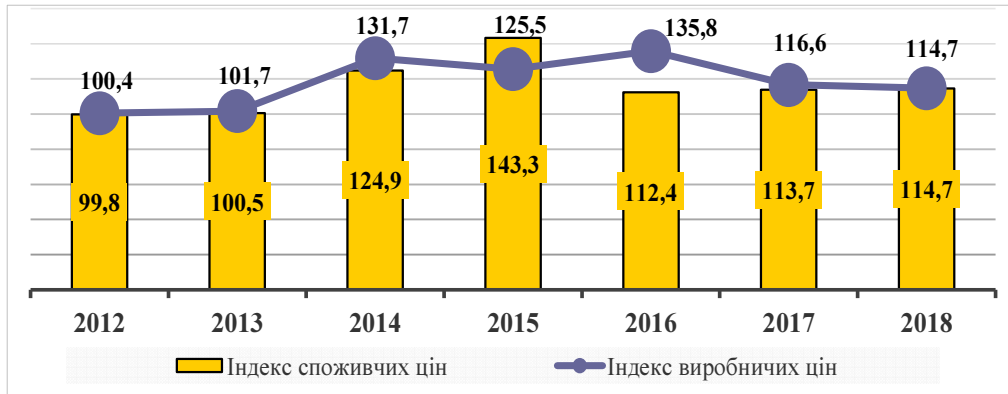

Рис. 4. Динаміка індексів цін виробників та споживчих цін у період 2012–2018 рр.
Джерело: складено авторами на основі [18; 19].

Суттєве зростання базового індексу цін стало вагомим чинником розгортання інфляційних процесів, особливо у період 2014–2016 рр., у процесі яких відбулось зростання цін споживчих товарів та цін виробників промислової продукції, але в результаті застосування антиінфляційних заходів і початку проведення низки соціально-економічних реформ вдалося суттєво знизити ризики і загрози зовнішнього середовища й досягти позитивної тенденції у зменшенні рівня інфляції.

Аналіз державної статистики України показує, що в умовах інфляції відбувається більш швидке зростання номінальної, а не реальної заробітної плати, що свідчить про зниження купівельної спроможності населення, незважаючи на проведення повної або часткової індексації – компенсації державою збитків, понесених у результаті знецінення грошей.

Темпи зростання зниження номінальної і реальної заробітної плати в порівнянні з рівнем інфляції наведено на рис. 5.

Рис. 5. Динаміка змін рівнів номінальної та реальної заробітної плати у ході інформаційних процесів

Джерело: складено авторами на основі [18; 19].

Досліджуючи коливання рівня заробітної плати і рівня інфляції, можна побачити певну циклічність змін зазначених параметрів. Чим більше рівень інфляції, тим більше різниця між рівнями номінальної і реальної заробітної плати, а отже, тим менше купівельна спроможність національної валюти. Найбільша різниця припадає на 2015 рік, у якому спостерігається пік інфляційного процесу останнього десятиліття.

При зтяжньому інфляційному процесі збільшується розрив між рівнями цін на національному ринку та світовому ринках, що, серед іншого, пов'язано зі знеціненням національної валюти (табл. 3).

Таблиця 3

Відношення курсу гривні до долара

Рік	Ціна долара на початок року, грн	Ціна долара на кінець року, грн
2010	7,99	7,95
2011	7,94	7,97
2012	7,98	7,99
2013	7,99	7,99
2014	7,99	15,59
2015	15,81	23,49
2016	24,27	26,21
2017	27,24	27,83

Джерело: складено авторами на основі [20].

Високі темпи інфляції 2014 – 2015 рр., неефективна фіскально-бюджетна політика, відсутність реформ у паливно-енергетичному секторі та доларизація боргу зумовили необхідність впровадження жорстких заходів адміністративного впливу на валютний ринок. Зокрема, у лютому 2015 р. Національний банк України відмовився від політики фіксованого курсу і перейшов до формування плаваючого курсу, який визначається на міжбанківському валютному ринку. Ці дії спричинили стрімку девальвацію національної валюти (табл. 3), курс валют почав зростати непередбачуваними темпами. У лютому 2015 р. курс гривні сягнув історичного мінімуму – понад 30 грн за долар, а на тіншовому ринку досягав 40 грн за долар, що дозволило спекулянтам валютного ринку додатково вплинути на коливання курсу валют. Завдяки антикризовим заходам і реформам у 2016 році ці процеси вдалось певним чином стримати, що позитивно вплинуло на параметри макроекономічної стабільності та зниження рівня ризиків.

Зазначені цінові та нецінові фактори негативно впливають на виконання грошима їхніх функцій і насамперед функції нагромадження. В умовах інфляції в економічних суб'єктів зростає бажання позбутися грошей, обмінюючи їх на товари (роботи, послуги), а отже, відбувається зменшення грошових вкладень, що негативно впливає на функціонування і розвиток фінансового ринку і на забезпечення національної економічної безпеки.

Знецінення національної валюти ускладнює процес виплати кредитної заборгованості іншим країнам, що значно знижує можливості країни в залученні інвестицій у розвиток національної економіки (рис. 6).

Усі вищезазначені фактори взаємопов'язані, а їх взаємний прояв може суттєво вплинути на зростання різного роду ризиків і загроз національній економіці. Так, послаблення гривні відносно іноземних валют зумовлювало підвищення цін на імпортовані продовольчі й непродовольчі товари першої та другої необхідності, а особливо на лікарняні вироби, медичні товари, обладнання для машинобудівної, хімічної, харчової й інших галузей промисловості, побутову техніку, меблі, транспортні засоби тощо.

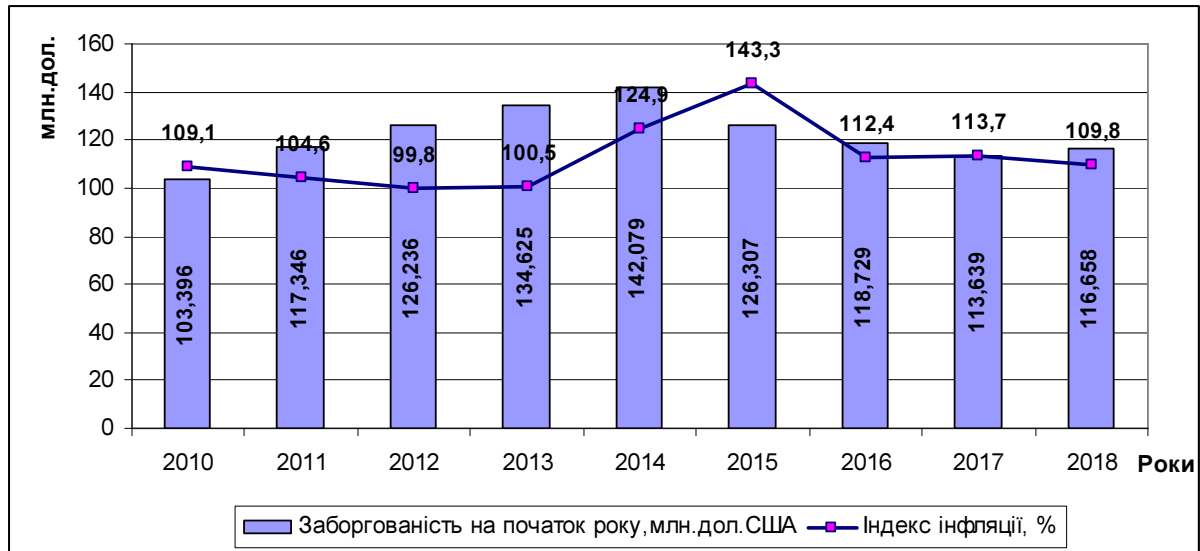

Рис. 6. Співвідношення динаміки змін зовнішнього боргу України та рівня інфляції
Джерело: складено авторами на основі [19, 22, 37]

Коливання світових цін на енергоносії в поєднанні з послабленням гривні в досліджуваній період зумовило подорожчання палива, що спричинило збільшення виробничих витрат, і відбилося в загальному зростанні цін, оскільки паливно-енергетична складова є однією з ключових у формуванні вартості продукції. Ці та інші процеси відображуються в таких макроекономічних показниках, як номінальний та реальний ВВП (табл. 4, 5, рис. 7). Як бачимо з аналітичних даних, у найбільш інфляційні періоди відбулось найбільше падіння обсягів номінального ВВП.

Таблиця 4

Темпи зміни ВВП

Рік	Номінальний ВВП (у фактичних цінах), млн грн	Реальний ВВП (у цінах попереднього року), млн грн	Різниця	
			реальний, млн грн	номінальний, %
2012	1408889	1304064	-104825	-7,4
2013	1454931	1410609	-44322	-3,0
2014	1566728	1365123	-2015605	-12,9
2015	1979458	1430290	-549168	-27,7
2016	2383182	2034430	-348752	-14,6
2017	2982920	2445587	-537333	-18,0
2018	3558706	3083409	-475297	-13,4

Джерело: складено авторами на основі [24].

Таблиця 5

Структура ВВП України за напрямками кінцевого використання з 2012 по 2018 рр.
(млн грн)

Рік	Номінальний ВВП за рік	Споживчі витрати	Валове нагромадження	Експорт товарів та послуг	Імпорт товарів та послуг
2012	1408889	1269601	257335	717347	-835394
2013	1454931	1350220	228474	681899	-805662
2014	1566728	1409772	220968	770121	-834133
2015	1979458	1715636	303297	1044541	-1084016
2016	2383182	2018854	512830	1174625	-1323127
2017	2982920	2552525	618914	1430230	-1618749
2018	3558706	3196756	667953	1608890	-1914893

Джерело: складено авторами на основі: [18; 24].

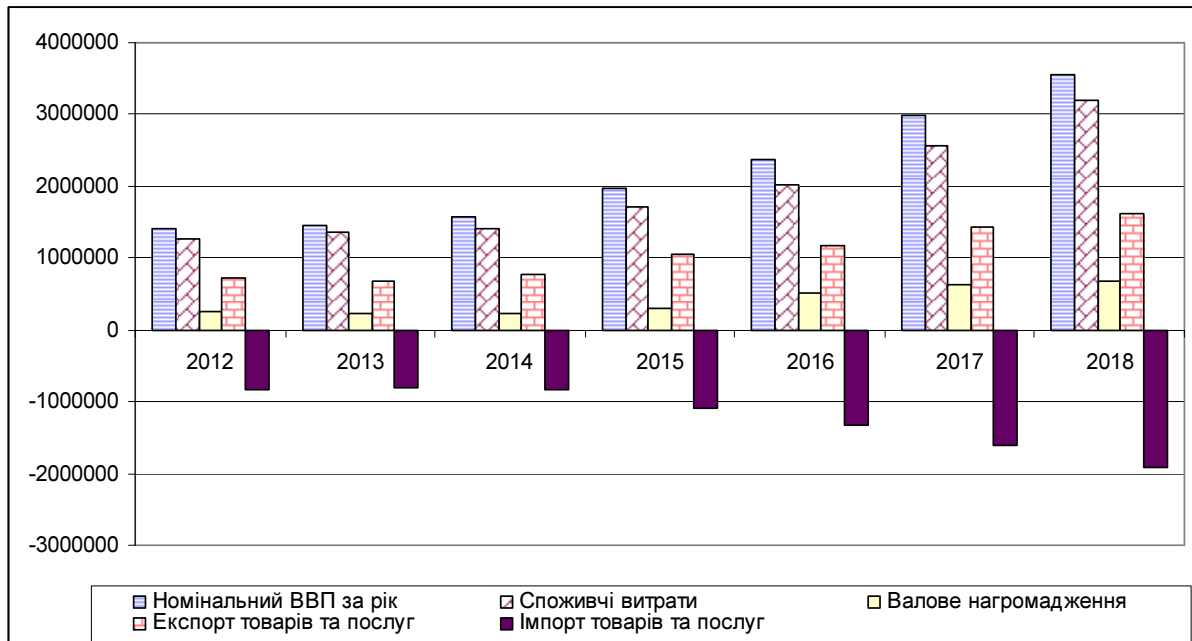

Рисунок 7. Динаміка змін структурних елементів номінального ВВП України
Джерело: складено авторами на основі [19].

У період 2012–2013 рр. обсяг реального ВВП мав тенденцію до щорічного зростання, крім цього, скорочувалась різниця між рівнями номінального й реального ВВП, що вказувало на зростання економіки України в загальному розумінні. У 2014 році у зв'язку із вищезазначеними політичними й соціально-економічними змінами в житті суспільства картина суттєво змінилася. Зростання обсягу номінального ВВП у порівнянні з 2013 роком становило майже 101,5 млрд грн, або 107 %, але у той самий час обсяг реального ВВП у 2014 році впав на 40 млрд грн і наблизився до показника реального ВВП 2012 року. Тенденція збільшення номінального ВВП разом зі скороченням реального продовжилась і в 2015–2017 рр., а у 2018 році розрив між цими показниками скоротився, як і зменшився рівень інфляції.

Виявлені тенденції дозволили авторам виявити наступну закономірність: зростання номінального ВВП при одночасному зниженні реального ВВП відбувається під час інфляції, спричинюється збільшенням цін на товари та послуги при одночасному скороченні обсягів виробництва і споживання цих товарів та послуг. Ці процеси призводять до падіння купівельної спроможності населення, зниження їхніх реальних доходів, падіння рівня і якості життя, зростання соціальної напруги в суспільстві.

Підсумовуючи результати проведеного аналізу інфляційних процесів в Україні, визначимо основні загрози інфляційного зростання цін для економічних суб'єктів. Такими загрозами зовнішнього і внутрішнього середовища, що негативно вплинули на розгортання інфляційних процесів в Україні та спричинили численні фінансові, соціально-економічні й ринкові ризики, на наш погляд, є:

- ведення військових дій і втрата частини території та виробничого потенціалу внаслідок анексії Криму й окупації частини Донецької й Луганської областей;
- істотне скорочення обсягів реального ВВП;
- зниження інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів господарювання, їх економічного, науково-технічного, технологічного та трудового потенціалу;
- відсутність ефективної державної програми розвитку і реалізації пакета реформ;
- неефективність податкової системи та масове ухилення від сплати податків;
- високий рівень боргової залежності держави;
- тінізація і криміналізація економіки, нелегальний відтік капіталів за кордон;

- високий рівень корупції у фінансово-кредитній сфері;
- низький рівень доходів населення;
- зростання рівня еміграції працездатного населення;
- обмеженість доступу до зарубіжних фінансових ринків тощо.

Виявлені загрози породжують сукупність ризиків, актуалізація яких здатна спричинити подальше розкручення інфляційної спіралі. До таких ризиків вважаємо доцільним віднести ризики, зумовлені:

- коливанням товарних цін на національному і світовому ринках;
- низькою інвестиційною привабливістю та кредитоспроможністю економічних суб'єктів;
- диспропорціями у структурі споживання;
- знеціненням національної валюти, наслідком чого є зростання вартості продукції, виготовлення яких потребує імпорту сировини, матеріалів, запасних частин, паливно-мастильних матеріалів тощо;
- зниженням реальних доходів у вигляді заробітної плати, пенсій, стипендій, знеціненням заощаджень, розвитком тіньового сектору економіки;
- посиленням безробіття та міграційними процесами;
- підривом мотивації до ефективної трудової діяльності та незацікавленість / фінансовою неспроможністю до впровадження інновацій тощо.

Запобігти негативному впливу цих факторів можливо за допомогою розробки й запровадження зважених антикризових заходів, які, на нашу думку, повинні передбачати регулювання попиту і пропозиції, контроль своєчасності й повноти виплат доходів населенню (товаровиробниками, у вигляді заробітної плати), регулювання цін на товари першої необхідності, застосування повної або часткової індексації доходів. Зауважимо, що доведення ефективності й доцільності застосування тих чи інших антиінфляційних заходів, наприклад, застосування режиму інфляційного таргетування [16], потребує подальших досліджень.

Висновки і пропозиції. Нині перед нестаціонарною економікою України стоїть комплекс завдань, пов'язаних із подоланням економічного спаду, зумовленого глобалізаційними та інтеграційними процесами, негативним впливом світової фінансово-економічної кризи, вирішити які можливо лише за умови подолання негативних соціально-економічних наслідків, спричинених інфляцією.

Унаслідок інфляції втрачається доцільність нагромадження коштів, відбувається знецінення національної валюти і, як наслідок, знижується добробут населення, зростає боргове навантаження на кожного громадянина поєднане з обслуговування системи державного боргу, посилюється соціальна напруга в суспільстві. Врахування факторів інфляції дозволить своєчасно виявляти загрози і ризики з ними пов'язані, що сприятиме підвищенню ефективності розвитку суб'єктів економіки на макро-, мезо- і мікроекономічному рівні.

Усвідомлення здатності інфляції призвести до критичних наслідків у діяльності економічних суб'єктів в умовах нестаціонарної економіки, потребує подальшого опрацювання, що є предметом наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. С. Теорія грошей: навч.-метод. посіб. Київ, 2001. 413 с.
2. Щербак А. Як приборкати інфляцію в Україні. *Економіст*. 2008. № 9. С. 43-45.
3. Rossi M. Inflation Persistence: Is there a Role for Relative Prices? *IMF. Ukraine: selected issues*. 2005.
4. Литвицький В. Реінфляція-2007. *Вісник НБУ*. 2008. № 2. С. 2-9.
5. Шумська С. С., Скрипниченко М. І. Інструментарій моніторингу та оцінки загроз стабільності економічного розвитку України. *Економіка і прогнозування*. 2010. № 2. С. 26-43.

6. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка: підручник / пер. з англ.; наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесневич. Київ: КНЕУ, 2004. 889 с.
7. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків: пер. з англ. Київ, 1999. 963 с.
8. Фридман М. Количественная теория денег. Москва: Дело, 1996. 109 с.
9. Інфляція та фінансові механізми її регулювання / за ред. А. І. Даниленка. Київ: Ін-т екон. та прогноз., 2007. 400 с.
10. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Москва: Гелиос АРВ, 2002. 352 с.
11. Мельник О. М. Інфляція: теорія і практика регулювання: монографія. Київ: Т-во «Знання», 1999. 291 с.
12. Марцин В. С. Деякі підходи до регулювання інфляційних процесів на сучасному етапі розвитку економіки. *Економіка розвитку*. 2013. № 1 (65). С. 42–48.
13. Гроші та кредит: підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін. Київ: КНЕУ, 2011. 589 с.
14. Круш П. В., Клименко О. В. Інфляція: суть, форма та її оцінка: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2010. 288 с.
15. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. Київ: НІСД, 2009. 336 с.
16. Шишкіна О. В., Жук О. С., Краснянська Ю. В. Теоретико-прикладні основи й особливості застосування режиму інфляційного таргетування в Україні. *Фінансові дослідження*. 2017. №2 (3). URL: <http://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/93.pdf>.
17. Рівень інфляції. URL: <https://www.statbureau.org/ru>.
18. Державна статистика України. URL: ukrstat.gov.ua.
19. Таблиця індексів інфляції. URL: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/norma-robochogo-chasu/tablitnya-indeksiv-inflyatsiyi>.
20. Історія курсу гривні до долару. URL: <http://stat.nonews.co/ukraine/official-statistics/dollar-usa>.
21. Про всі причини знецінення гривні. URL: <https://uainfo.org/blognews/507911-pro-vs-prichini-znecennnya-grivn.html>.
22. Зовнішній борг України. URL: <https://insiders.com.ua/spravochnik/vneshnij-dolg>.
23. Тіверіадська Л. В., Якименко А. М. Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки в Україні. *Економічний простір*. 2015. № 93. С. 175–188.
24. Валовий внутрішній продукт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp>.
25. Івасів Б. С. Гроші та кредит: підручник. Тернопіль: Карт-бланш, Київ: Кондор, 2008. 528 с.
26. Економічний словник / за ред. Й. С. Завадського. Київ: Кондор, 2006. 355 с.
27. Бункіна М. К., Семенов А. М. Макроекономіка: підручник. 4-те видання, перероб. і доп. Київ: Справа та сервіс, 2003. 544 с.
28. Фінансово-економічний словник. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2005. 714 с.
29. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / за ред. Р. Дяківа. Київ: Міжнар.-екон. фундація, 2000. 703 с.
30. Михайловська І. М., Ларіонова К. Л. Гроші та кредит: навч. посіб. Львів: Новий світ-2000, 2006. 432 с.
31. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Академія, 2000. 864 с.
32. Шишкіна О. В., Дубина М. В. Гроші та кредит: навч. посіб. Чернігів: Видавець Брагинець О. В., 2016. 692 с.
33. Щетинін А. І. Гроші та кредит: підручник. Київ: ЦУЛ, 2008. 432 с.
34. Словник української мови в 11 т. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 1–11.
35. Глосарій банківської термінології. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123344.
36. Законодавство України / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
37. Показники зовнішнього боргу. URL: <https://buklib.net/books/28457>.
38. Оганян Г. А. Політична економія. URL: <http://ecolib.com.ua/article.php?book=19&article=2175>.

References

1. Halchynskiy, A. S. (2001). *Teoriia hroshei [The theory of money]*. Kyiv [in Ukrainian].
2. Shcherbak, A. (2008). Yak pryborkaty inflatsiiu v Ukraini [How to cope with inflation in Ukraine]. *Ekonomist – Economist*, 9, 43-45 [in Ukrainian].
3. Rossi, M. (2005). Inflation Persistence: Is there a Role for Relative Prices? *IMF. Ukraine: selected issues* [in English].
4. Lytvynskiy V. (2008). Reinflatsiia-2007 [Reinflation-2007]. *Visnyk NBU*, 2, 2–9 [in Ukrainian].
5. Shumska, S. S., Skrypnichenko M. I. (2010). Instrumentarii monitorynhu ta otsinky zahroz stabilnosti ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Instruments for monitoring and assessing threats to the stability of Ukraine's economic development]. *Ekonomika i prohnozuvannia – Economics and Forecasting*, 2, 26–43 [in Ukrainian].
6. Hubbard R. Hlen (2004). *Hroshti, finansova systema ta ekonomika [Money, financial system and economy]*. (Trans. M. Savluk, D. Olesnych (Eds.)). Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
7. Myshkin F. S. *Ekonomika hroshei, bankivskoi spravy i finansovykh rynkiv [Economics of money, banking and financial markets]*. Kyiv, 1999 [in Ukrainian].
8. Fridman, M. (1996). *Kolychestvennaia teoriia deneg [Quantitative theory of money]*. Moscow: Delo [in Russian].
9. Danylenko, A. I. (Ed.) (2007). *Inflatsiia ta finansovi mekhanizmy yii rehuliuвання [Inflation and financial mechanisms of its regulation]*. Kyiv: In-t ekon. ta prohnozuv [in Ukrainian].
10. Keins, Dzh. M. (2002). *Obshchaia teoriia zaniatosti, protsenta i deneg [The general theory of employment, interest and money]*. Moscow: Helyos ARV [in Russian].
11. Melnyk, O. M. (1999). *Inflatsiia: teoriia i praktyka rehuliuвання [Inflation: the theory and practice of regulation]*. Kyiv: T-vo «Znannia» [in Ukrainian].
12. Martsyn, V. S. (2013). Deiaki pidkhody do rehuliuвання inflatsiinykh protsesiv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky [Some approaches to the regulation of inflationary processes at the present stage of economic development]. *Ekonomika rozvytku – Development Economics*, 1 (65), 42–48 [in Ukrainian].
13. Savluk, M. I., Moroz, A. M., Lazepko, I. M., Pukhovkina, M. F., Shamova, I. V., Zabolotna, N. H., Breheda, O. A. (2011). *Hroshti ta kredyt [Money and credit]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
14. Krush, P. V., Klymenko, O. V. (2010). *Inflatsiia: sut, forma ta yii otsinka [Inflation: essence, form and its estimation]*. Kyiv: TsUL [in Ukrainian].
15. Zhalilo, Ya. A. (2009). *Teoriia ta praktyka formuvannia efektyvnoi ekonomichnoi stratehii derzhavy [Theory and practice of forming an effective economic strategy of the state]*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
16. Shyshkina, O. V., Zhuk, O. S., Krasnianska, Yu. V. (2017). Teoretyko-prykladni osnovy y osoblyvosti zastosuvannia rezhymu inflatsiinoho tarhetuvannia v Ukraini [Theoretical and applied bases and features of using inflation targeting in Ukraine]. *Finansovi doslidzhennia – Financial Researches*, 2 (3). Retrieved from <http://fr.stu.cn.ua/tmppdf/93.pdf>.
17. Riven inflatsii [Level of inflation]. Retrieved from <https://www.statbureau.org/ru>.
18. Derzhavna statystyka Ukrainy [State statistics of Ukraine]. Retrieved from ukrstat.gov.ua.
19. Tablytsia indeksiv inflatsii [Table of inflation indexes]. Retrieved from <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/norma-robochogo-chasu/tablytsya-indeksiv-inflyatsiyi>.
20. Istoriia kursu hryvni do dolaru [History of the hryvnia to the dollar]. Retrieved from <http://stat.nonews.co/ukraine/official-statistics/dollar-usa>.
21. Pro vsi prychny znetsinennia hryvni [About all causes of hryvnia depreciation]. Retrieved from <https://uainfo.org/blognews/507911-pro-vs-prichini-znecnennya-grivn.html>.
22. Zovnishnii borh Ukrainy [External debt of Ukraine]. Retrieved from <https://insiders.com.ua/spravochnik/vneshnij-dolg>.
23. Tiveriadska, L. V., Yakymenko, A. M. (2015). Inflatsiini protsesy ta yikh sotsialno-ekonomichni naslidky v Ukraini [Inflation processes and their socio-economic implications in Ukraine]. *Ekonomichniy prostir – Economic space*, 93, 175–188 [in Ukrainian].
24. Valovyi vnutrishnii produkt [Gross Domestic Product]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp>.

25. Ivasiv, B. S. (2008). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Ternopil: Kart-blansh, Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
26. Zavadskiy, Y. S. (Ed.) (2006). *Ekonomichnyi slovnyk [Economic Dictionary]*. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
27. Bunkina, M. K., Semenov, A. M. (2003). *Makroekonomika [Macroeconomics]*. (4th ed.). Kyiv: Sprava ta servis [in Ukrainian].
28. *Finansovo-ekonomichnyi slovnyk [Financial and economic dictionary]* (2005). Lviv: Vyd-vo NU «Lvivska politehnika» [in Ukrainian].
29. Diakiv, R. (2000). *Entsyklopediia biznesmena, ekonomista, menedzhera [Encyclopedia for businessman, economist, manager]*. Kyiv: Mizhnar.-ekon. fundatsiia [in Ukrainian].
30. Mykhailovska, I. M., Larionova, K. L. (2006). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Lviv: Novyi svit-2000 [in Ukrainian].
31. Mochernyi, S. V. (Ed.) (2000). *Ekonomichna entsyklopediia [Encyclopedia of economy]*. (Vols. 1-3. Vol. 1). Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
32. Shyshkina, O. V., Dubyna, M. V. (2016). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Chernihiv: Vydavets Brahynets O. V. [in Ukrainian].
33. Shchetynin, A. I. (2008). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Kyiv: TsUL [in Ukrainian].
34. *Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]* (1970-1980) (Vols. 1-11). Kyiv: Nauk. Dumka [in Ukrainian].
35. *Hlosarii bankivskoi terminolohii. Natsionalnyi bank Ukrainy [Glossary of Bank terminology]*. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123344.
36. *Zakonodavstvo Ukrainy [Legislation of Ukraine]*. <https://iportal.rada.gov.ua>. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua>.
37. *Pokaznyky zovnishnoho borhu [Indicators of external debt]*. Retrieved from <https://buklib.net/books/28457>.
38. Ohanian, H. A. *Politychna ekonomiiia [Political Economy]*. Retrieved from <http://ecolib.com.ua/article.php?book=19&article=2175>.

Шишкіна Олена Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Шышкіна Елена Викторовна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансов, банківського дела и страхування, Чернігівський національний технологічний університет (ул. Шевченко, 95, г. Чернігів, 14035, Україна).

Shyshkina Olena – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: shyshkina.olena.v@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8946-1027>

Корицька Анастасія Євгенівна – студентка кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Корицкая Анастасия Евгеньевна – студентка, кафедри фінансов, банківського дела и страхування, Чернігівський національний технологічний університет (ул. Шевченко, 95, г. Чернігів, 14035, Україна).

Korytska Anastasiia – student of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: koritskaya78@gmail.com